

Maria SÂRBU

Teatrul, cartea și călătorul Vișniec

Matei Vișniec este prezent la aproape toate evenimentele importante teatrale și literare din România. Ba chiar și la foarte multe din străinătate, mai ales dacă este vizată opera sa. Lumea de la noi știe că e cel mai jucat dramaturg român în viață, pe scenele lumii. Vișniec vine de la Paris întotdeauna cu noutăți, își spune părerea deschis despre eveniment și mereu este fascinat de ceea ce se întâmplă în materie de teatru și de carte.

În cadrul ediției 2016 a „**Întâlnirilor Internaționale de la Cluj**”, din toamnă, el a fost o „prezență excepțională”, după cum remarca managerul Naționalului clujean, Mihai Măniuțiu. Eu i-am spus „invitat special”, iar Matei Vișniec a completat: „Da, un invitat special, în măsura în care tema de anul acesta este în căutarea autorului.” A venit, deci, în calitate de autor, fiind prezenți și alți doi autori din străinătate: Robert Cohen din S.U.A. și Rodrigo Garcia din Spania (născut în Buenos Aires) – „un autor total de teatru”, după cum specifică Vișniec.

Într-una dintre seri, spre miezul nopții, când lumea tăifășuia după o zi plină de teatru, am vorbit cu Matei Vișniec despre prezența sa la Cluj, despre aceste „Întâlniri Internaționale” (eveniment devenit festival) și despre două cărți noi, pe care și le-a lansat aici. Am spicuit bucăți din discuția noastră.

Mai întâi, despre autor. „Ca autor, eu sunt încântat să văd că, în general, autorii nu sunt uitați, pentru că teatrul contemporan nu întotdeauna are nevoie de autori. Deseori regizorul este autor sau există oameni de teatru totali, care fac absolut totul: pot să și joace, pot să facă și scenografia, pot să utilizeze cuvântul sau să nu-l utilizeze. Autorul nu este, sigur, cenușăreasa teatrului contemporan, dar nici nu este indispensabil, pentru că limbajele artistice au evoluat într-un mod spectaculos – ca să utilizez alt termen legat de teatru –, tehnologiile au evoluat și putem vedea spectacole extrem de interesante, insolite, care provoacă emoție, șocuri estetice, fără ca povestea să fie – să zicem – firul roșu, sau să putem pleca după aceea cu o poveste în minte. Plecăm eventual cu emoție sau cu întrebări. Povestea a fost suprimată de multă vreme; sau nu mai e necesară aceea pe care o scrie dramaturgul. E însă loc pentru toată lumea. Și este, iată, loc și pentru revenirea autorului în dezbateri sau în practica artistică. Eu sunt un autor oarecum de modă veche, în sensul că eu scriu piese pentru a fi montate de regizori, jucate cu actori, piese care invită să colaboreze și scenograful, și eventual compozitorul, și eventual coreograful, și maestrul de lumini... Eu sunt un autor care nu a fost niciodată nici regizor, nici actor. Sunt un autor-scriitor, de altfel, care s-a îndrăgostit, la un moment dat, de genul literar numit dramatic și a scris ani de zile (timp de 30 de ani) în primul rând piese de teatru. Deși am scris și altele, în cursul vieții mele. Sunt un autor franco-român, pentru că am scris în două limbi. Și mă aflu la Cluj, de fapt, pentru a treia oară, pentru că și la precedentele ediții au fost subiecte care mă interesau și mai ales fiindcă am avut piese montate la Teatrul Național din Cluj.”

În cadrul Festivalului s-a jucat spectacolul Naționalului Clujean cu piesa lui Vișniec *Richard al III-lea se interzice sau Scene din viața lui Meyerhold*. L-am urmărit pe autor și mi s-a părut că e fascinat, mărturisindu-mi apoi: „Am fost fericit, am fost în al nouălea cer, am fost emoționat, am fost încântat, am fost transfigurat de emoție și de plăcere, pentru că acest spectacol este o bijuterie. Piesa mea *Richard al III-lea se interzice sau Scene din viața lui Meyerhold* este un text despre cenzură, despre autocenzură, despre perioada stalinistă, dar este un text care vorbește despre orice perioadă totalitară, în care artistul este strivit de mașina totalitară și mai ales de numeroasele sisteme de a-l submina, de

a-l mina, de a-l înfricoșa, de a-l face să tacă, de a-l reduce la o cantitate neglijabilă, eventual la un fel de colaborator docil al sistemelor totalitare. Meyerhold este personajul principal al piesei mele: un mare regizor rus, care a sfârșit prin a fi arestat. I s-a făcut un proces și după aceea a fost practic executat, după toate regulile ceremoniilor diplomatice semif oficiale administrative, în orice caz inventate de Stalin. Pentru că procesul a fost laborios, cu toate tipicurile epocii. Piesa mea, montată de Răzvan Mureșan, este absolut emoționantă. Căci spectacolul are loc în Art Club Studio, o sală mică a Teatrului Național – și tocmai îmi spunea un al invitat al Festivalului, regizorul Francisco Rodrigo, directorul Festivalului de Teatru de la Almada, de lângă Lisabona, că i-a plăcut enorm, pentru că a avut impresia că se afla într-o celulă. Într-un fel, toți cei 40 de spectatori, care încap în această sală, se simt ca într-o celulă, ca și cum ar urma să fie anchetați. Stau, de altfel, pe scaune nu foarte comode, strânși unii lângă alții, în jurul pereților, și totul se întâmplă pe mijloc. De altfel, regizorul Răzvan Mureșan a imaginat o extraordinară mașinărie de joc în mijlocul acestei încăperi, care e mare cât un dormitor, așa spune. Spectacolul are imaginație, vervă, bucurându-se de talentul unei trupe formidabile. Aș vrea să salut această trupă de actori de la Cluj, care este foarte sudată. Mulți dintre actori au aceeași vârstă și au lucrat împreună timp de mulți ani. Există între ei o complicitate, o prietenie, ceea ce se și simte uneori, în dăruirea cu care se lansează în câte o aventură teatrală – cum ar fi această piesă a mea. Mi-a plăcut foarte mult energia, dar și imaginația regizorului, care, pe un spațiu mic, a utilizat un decor mobil: niște mese pe roți, care ascund în interiorul lor diverse lucruri – inclusiv actori, care ies de acolo –, precum și alte accesorii inteligente. Am multe argumente ca să salut această extraordinară reușită și să le mulțumesc celor care cred în mine și mai ales celor care s-au lăsat tentați de această aventură și de acest subiect deloc ușor. S-ar putea spune că poate nu este de actualitate... Ei bine, este, pentru că face parte din efortul de memorie pe care un scriitor, într-un fel sau altul, trebuie să și-l asume, atunci când a împlinit – ca mine – 60 de ani și a traversat totuși două epoci interesante: m-am născut în perioada comunistă și am plecat din România în 1987. Am trăit deci până la vârsta de 31 de ani în această lume, pe care am cunoscut-o bine, și alți 30 de ani i-am trăit în Occident. Jumătate din viața mea, în zona estică, am înghițit utopia comunistă la sursă, iar următorii 30 de ani am avut timp să mă gândesc la ea și să și scriu piese – cred eu – interesante, despre acea epocă istorică."

La Cluj, Matei Vișniec și-a lansat două cărți: Trilogia balcanică. Migraaaaanți sau Prea suntem mulți în aceeași barcă, volum cu piese de teatru apărut la Editura Humanitas, și Iubirile de tip pantof. Iubirile de tip umbrelă..., tipărită de Cartea Românească. Iată ce mi-a povestit autorul:

"Am scris o piesă acum vreo 20 de ani, Despre sexul femeii – câmp de luptă în războiul din Bosnia. Am scris-o pe vremea războiului din Bosnia, cutremurat de ororile care se produceau acolo, de barbaria care putea să izbucnească în centrul Europei, pe ruinele comunismului, dar și pe fondul demenței naționaliste, pe fondul unei federații iugoslave care se destrăma. Ei bine, am scris atunci această piesă, cu subiecte legate de Balcani, de delirul naționalismului, despre cum e posibil un război în mijlocul Europei. Subiectele m-au interesat. Am scris o a doua piesă, care se numește Cuvântul progres spus de mama suna teribil de fals. Analizează o epocă oarecum postbelică – epoca refugiaților care vin și caută de fapt cadavrele, osemintele copiilor, fraților, familiilor decimate de război. A treia piesă a fost Occident Express... Pe lângă aceste trei piese, în această culegere mai am o piesă nouă, amintită mai sus, despre fenomenul imigrației, despre ceea ce i se întâmplă Europei în acest moment, pentru că anul trecut [2015 – n.n.] a fost un an plin de șocuri. Sunt un milion trei sute de mii de oameni care au venit din Orientul Apropiat, din Africa, au trecut Mediterana, au străbătut uneori pe jos Balcanii, pentru a ajunge în Germania, în Austria, în Țările Nordice. Europa se află

în fața unui val de migranți fără precedent (un val de imigrație, de fapt), care riscă în acest moment să zguduie chiar fundamentele continentului. De altfel, ieșirea Marii Britanii din UE ține și de această presiune a migrației, pe care nu toate țările pot s-o digere. Europa de Răsărit riscă să se rupă, cultural vorbind (poate și administrativ; nu știu), de Europa Occidentală, care are experiența multiculturalismului și care și pri-mește cea mai mare parte din emigranți. În orice caz, sunt probleme dificile și am încercat să le abordez într-o piesă de teatru extrem de documentată, în care propun personaje cum ar fi traficantul, victima, grănicerul, politicianul ș.a.m.d.

Cea de-a doua carte pe care am lansat-o este romanul Iubirile de tip pantof. Iubirile de tip umbrelă... – un roman care încearcă să descifreze sursele iubirii mele pentru teatru, căci este un roman scris oarecum după 25 de ani de experiență teatrală în sudul Franței, la Festivalul de la Avignon. În centrul romanului se află, de altfel, această lume pe care am cunoscut-o foarte bine: lumea Festivalului de la Avignon, lumea circarilor, lumea companiilor independente, lumea actorilor independenți (săraci, dar entuziaști), a celor care vin în acest oraș al promisiunilor, ca să-și prezinte spectacolele. O spun deseori: atunci când am descoperit eu Festivalul de la Avignon, în 1990, se jucau acolo 300 de spectacole și toată lumea era copleșită de prea marea multitudine de reprezentații. Anul acesta [2016 – n.n.] au fost 1.300 de spectacole la Avignon. Acest fenomen al teatrului ca formă de viață, dar și drept competiție, m-a fascinat și l-am topit într-un roman, unde sunt incluse și amintiri de-ale mele, și elemente de ficțiune. E o carte despre teatru, unde există și o suită de definiții subiective ale teatrului. O sugerez și o spun: se poate trăi fără artă, se poate trăi fără teatru, dar e tare păcat!

Includ aici și părerea lui Matei Vișniec despre festivalul organizat pentru a șasea oară de Teatrul Național din Cluj-Napoca. E o opinie care contează:

„Acest festival este deja un evantai de propuneri extrem de interesante. Cine vine și urmărește toate spectacolele rămâne cu o imagine despre ceea ce se face și la Cluj, dar, oarecum, și în Europa. Pentru că sunt autori străini montați. De pildă, două piese de Robert Cohen, două piese de Rodrigo Garcia. Francofonia nu e nici ea departe, pentru că există o piesă de Molière, care a fost montată de regizorul italian Roberto Bacci, sau un frumos spectacol despre Tristan Tzara și despre mișcarea Dada. Să nu uităm că Tristan Tzara, deși a plecat din România, a scris în franceză și într-un fel a dus francofonia la Zürich, unde a fost fondatorul mișcării Dada. Am mai văzut alte spectacole impresionante prin calitatea artistică, dar și prin energia corporală: două spectacole de dans, care mi-au plăcut enorm. Regia este semnată în ambele cazuri de Mihai Măniuțiu, iar coregrafia – de o extraordinară apariție, care se numește Andrea Gavrilu (un talent gigantic, care a reușit să transforme niște studenți de la Actorie în dansatori profesioniști). Aceste spectacole – unul produs de Teatrul din Turda (La orden, Führer!) și altul produs de Teatrul din Târgoviște (3 ore după miezul nopții) – au fost pentru mine poate cele mai mari surprize...”

Matei Vișniec mi-a vorbit și despre „diversitate” (doar eram la Cluj!):

„Orașul Cluj are o puternică tradiție teatrală, iar la Național – împreună cu Școala de Teatru de aici – se produc miracole. Am văzut, bunăoară, spectacolul regizat de Alexandru Dabija Linoleum, piesă scrisă de frații Presniakov – un fel de feerie macabră, care, iarăși, mi-a plăcut. Este interesant de remarcat faptul că există spectacole făcute de mari regizori, de regizori confirmați sau de regizori mai tineri; există diversitate tematică – un fel de extraordinară demonstrație că teatrul este viu și că teatrul are răspunsuri de oferit, după cum are și întrebări inteligente de pus. Cu un public entuziast, cu dezbateri interesante, e un festival la scară umană, în definitiv... E un festival care îmi place foarte mult, prin ritmul lui uman și prin marea deschidere, pentru că este în același timp un veritabil festival internațional, cu critici care vin din România, dar și din străinătate, și unde eu am avut câteva contacte importante, în ultimii ani.”